

กระบวนการร่ำและกลวิธีการแสดงบทบาทกัณฐ์ในการแสดงโขน ตอน นางลอย
ของครูจตุพร รัตนวราหะ

นายพหลยุทธ กนิษฐบุตร

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์
คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2545

ISBN : 974-17-2497-7

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- 9 พ.ย. 2548

๕๒๑๐๔๐๒๑๗

STYLE AND TECHNIQUES OF TOTSAKAN'S DANCE IN NANGLOI EPISODE
OF KRU JATUPORN RATTANAVARAHA

Mr. Phaholyuth Kanittaboot

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts in Thai Dance

Department of Dance
Faculty of Fine and Applied Arts
Chulalongkorn University

Academic Year 2002

ISBN 974-17-2497-7

หัวข้อวิทยานิพนธ์

กระบวนการร่ำและกลวิธีการแสดงบทศกัณฐ์ในการแสดงโขน

ตอน นางลอย ของครูจตุพร รัตนวราหะ

โดย

นายพหลยุทธ กนิษฐบุตร

สาขาวิชา

นาฏยศิลป์ไทย

อาจารย์ที่ปรึกษา

อาจารย์มาลินี อาชายุทธการ

คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้นับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะศิลปกรรมศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.ชาญณรงค์ พรุ่งโรจน์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ มาลินี อาชายุทธการ)

..... กรรมการ
(อาจารย์สวภา เวชสุรภัย)

..... กรรมการ
(อาจารย์รามพ โพธิเวส)

พหุลักษณ์ กนิษฐบุตร : กระบวนการรำและกลวิธีการแสดงบทศกัณฐ์ในการแสดงโขน
ตอน นางลอย ของครูจตุพร รัตนวราหะ (STYLE AND TECHNIQUES OF TOTSAKAN'S
DANCE IN NANGLOI EPISODE OF KRU JATUPORN RATTANAVARAHA)
อ.ที่ปรึกษา : อาจารย์มาลินี อาชายุทธการ, 255 หน้า. ISBN 974-17-2497-7.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติและผลงาน รวมถึงวิเคราะห์กระบวนการ
การรำและกลวิธีการแสดงบทศกัณฐ์ในการแสดงโขน ตอน นางลอย ของครูจตุพร รัตนวราหะ
ระเบียบวิธีวิจัยในการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์ศิลปินอาวุโสผู้ทรงคุณวุฒิ การสังเกตการสอน
และการแสดงโขน ตอน นางลอย ตลอดจนรับถ่ายถอดท่ารำและกลวิธีการแสดงตัวต่อตัวจากครูจตุพร
รัตนวราหะ

ผลการวิจัยพบว่ากระบวนการรำของศกัณฐ์ตอนนางลอยมี 3 บทบาท คือ 1. บทนั่งเมือง
2. บทเกี่ยวนางสีดาแปลง 3. บทเงินอาย ซึ่งในแต่ละเพลงนอกจากจะมีท่ารำมาตรฐานแล้ว ยังมี
ท่ารำท่าบทยุทธศาสตร์ทางเดินแบบอากัปกิริยาของมนุษย์ และยังได้พบกลวิธีที่ใช้ในการแสดง
ที่เป็นลักษณะเฉพาะของครูจตุพร รัตนวราหะ ได้แก่ ท่าเหลิ้ว ท่ากลมหน้า ท่าเอียงศีรษะ ท่า
กลมไหล่ ท่าตีไหล่ ท่าพิศมัยเรียงหมอน ท่าจับ ท่าเอนลำตัว การใช้เกลียวข้าง การตั้งเหลี่ยม
และการประเท่า ตลอดจนวิธีการปฏิบัติท่ารำประกอบจังหวะที่หมัดก่อนจังหวะและหลังจังหวะ
รวมถึงวิธีการปฏิบัติท่ารำท่าบทยุทธศาสตร์ทุกคำพากย์และตีบทรวมคำพากย์

งานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้เป็นตำราทางวิชาการอันเป็นประโยชน์ต่อครู ศิลปิน และ
บุคลากรทางด้านนาฏศิลป์ไทย เพื่อเป็นแนวทางในด้านการแสดงและการศึกษาต่อไป

ภาควิชา นาฏศิลป์
สาขาวิชา นาฏศิลป์ไทย
ปีการศึกษา 2545

ลายมือชื่อนิสิต.....
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา.....

##4486564335 : MAJOR THAI CLASSICAL DANCE

KEY WORD : TOTSAKAN / DANCE / NANGLOI / JATUPORN

PHAHOLYUTH KANITTA BOOT : STYLE AND TECHNIQUES OF TOTSAKAN'S DANCE IN NANGKROI OF KRU JATUPORN RATTANAVARAHA. THESIS ADVISOR : MALINEE ACHAYUTTAKAN, pp. 255 ISBN 974-17-2497-7

This research aims at studying autobiography and performances of Jatuporn Rattanavaraha including analysis of dance patterns and techniques of Totsakan in Khon performances of Ramayana Nangloi episode. Research methodology is based upon related documents, interviewing senior artists and dance experts, observing teaching and performances of this episode. And learning directly from Mr. Jatuporn Rattanavaraha.

The research finds that dance of Totsakan in Nangloi episode can be divided into three different parts (1) Audience Scene, (2) Wooing Scene, (3) Embarrassment Scene. Each scene requires basic demon's dance patterns intermixing with natural movements. More importantly, it is found that Jatuporn Rattanavaraha adds his own interpretation and delicate movements into the main dance patterns which were found in the head, shoulder, body, arm and hand movements. He also elaborates dance punctuality and interpretation beyond regular practice.

The thesis can be developed into a dance text book to guide the performances of Nangloi in the future.

Department Dance

Field of study Thai Classical Dance

Academic year 2002

Student's signature.....

Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้รวบรวมกระบวนการวิจัยและกลวิธีการแสดงบททัศนจำในการแสดงโขน ตอน นางลอย ของครูจตุพร รัตนวราหะ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ซึ่งเป็นกระบวนการที่สืบทอดมาจากโบราณจารย์ โดยถ้าผู้วิจัยได้รับความรู้จากความเมตตาของท่านที่กรุณาถ่ายทอดกระบวนการวิจัยและกลวิธีการแสดงที่มีลักษณะเฉพาะบุคคล ซึ่งถือว่าเป็นข้อมูลที่มีคุณค่ายิ่งที่ใช้ในการค้นคว้าและเรียบเรียงวิทยานิพนธ์เรื่องนี้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงไม่สมบูรณ์ ถ้ามิได้รับความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายท่าน อาทิ ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ และอาจารย์มาลินี อาชายุทธการ ที่ให้คำปรึกษา แนะนำ และตรวจแก้ไข ตลอดจนให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์

อาจารย์สวภา เวชสุรักษ์ และครูราชมพ โปธิเวส กรุณาตรวจแก้ไขและให้คำแนะนำ ซึ่งทำให้ข้อมูลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ไม่อาจสร้างไว้ด้วยความภาคภูมิใจถ้ามิได้กล่าวถึงบรมครูผู้ล่วงลับไปแล้ว คือ

พระยาพรหมภิบาล

พระยารามราชมพ

พระยานัฏกานูรักษ์

คุณหญิงนัฏกานูรักษ์

ท่านผู้หญิงแพ้ว สนิทวงศ์เสนี

หม่อมต่วน ภัทรนาวิก

ครูเจริญจิต ภัทรเสวี

ครูเจียร จารุจรณ

ครูลินจี จารุจรณ

ครูอร่าม อินทรนัฏ

ซึ่งเป็นครูและศิลปินโขนหลวง ละครหลวง จากกรมมหรสพ และวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

อนึ่ง คุณค่าและความดีอันอาจเกิดจากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบคุณความดีให้แก่ครูจตุพร รัตนวราหะ ซึ่งท่านได้สละกำลังกาย กำลังใจ และกำลังความคิด ผดุงรักษาและสืบสานนาฏศิลป์ของชาติไทยจนถึงปัจจุบัน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญภาพ	ฌ
สารบัญตาราง	ท
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	7
2 ประวัติและผลงานครูจตุพร รัตนวราหะ	8
2.1 ประวัติส่วนตัว.....	9
2.2 ประวัติการศึกษา	11
2.2.1 การศึกษาทางด้านวิชาสามัญ.....	11
2.2.2 การศึกษาทางด้านวิชาศิลปะ	11
2.3 ประวัติการรับราชการ	14
2.3.1 ช่วงของการเป็นศิลปิน	14
2.3.2 ช่วงของการปฏิบัติการสอน	16
2.3.3 ช่วงของการเป็นผู้บริหาร	20
2.4 ผลงานของครูจตุพร รัตนวราหะ	23
2.4.1 ผลงานด้านการแสดง.....	23
2.4.2 ผลงานด้านวิชาการ.....	44
2.5 เพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ	45

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
3	องค์ประกอบในการแสดงโขน เรื่อง รามเกียรติ์ ตอน นางลอย..... 56
3.1	ประวัติทศกัณฐ์..... 56
3.2	การคัดเลือกผู้แสดงทศกัณฐ์ 66
3.3	การฝึกหัดอิริยาบถต่าง ๆ ของทศกัณฐ์ 67
3.4	เครื่องแต่งกายของทศกัณฐ์ 75
3.5	วงปี่พาทย์ที่ใช้บรรเลงประกอบการแสดง 81
3.6	อุปกรณ์การแสดง 83
3.7	ลำดับการแสดง..... 85
3.8	วรรณกรรมประกอบการแสดง..... 86
4	กระบวนการทำรำของทศกัณฐ์ในการแสดงโขน ตอน นางลอย 102
4.1	ทศกัณฐ์บทร้องในเมือง 104
4.1.1	เพลงซ้ำปี่..... 104
4.1.2	เพลงสร้อยเพลง..... 118
4.1.3	เพลงทองย่อน..... 124
4.1.4	เพลงคลื่นกระทบฝั่ง..... 135
4.2	ทศกัณฐ์บทเกี่ยวนางสีดาแปลง..... 147
4.2.1	เพลงลีลากระทุ่ม..... 147
4.2.2	เพลงไอ้ชาตรี..... 155
4.2.3	เพลงไอ้โลมใน..... 179
4.3	ทศกัณฐ์บทเงินอายุ 205
4.3.1	เพลงจีนขิมเล็ก 205
4.4	วิเคราะห์กระบวนการทำรำและกลวิธีการแสดงของครูจตุพร รัตนวราหะ ในบทบาทของทศกัณฐ์ 217
5	สรุปและเสนอแนะ..... 227
	รายการอ้างอิง 241
	ภาคผนวก 242
	ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 255

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	ครูจตุพร รัตนวราหะ..... 8
2	ครูจตุพร อุปสมบทเป็นพระภิกษุ..... 9
3	พิธีมงคลสมรสครูจตุพร กับนางสาวชুমศรี รัตนนนท์..... 10
4	ครอบครัวรัตนวราหะ 10
5	ครูจตุพร กับครูถีนจี จารุจรณ..... 13
6	ครูยอแสง ภักดีเทวา..... 13
7	ครูอร่าม อินทรนัญ 14
8	ครูอร่ามถ่ายทอดทำรำให้ครูจตุพร 15
9	ครูอร่ามถ่ายทอดทำรำให้ครูจตุพร 15
10	ครูจตุพรปฏิบัติการสอน โขนยักษ์..... 16
11	ครูจตุพรปฏิบัติการสอน โขนยักษ์..... 17
12	ครูจตุพรแสดงทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ 18
13	ครูจตุพรแสดง โขนของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 18
14	ครูจตุพรปฏิบัติการสอนสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ 22
15	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาทไมยราพย์..... 24
16	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาทกุมภกรรณ..... 24
17	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาทสหัสเดชะ..... 25
18	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาทปรัศูราม 26
19	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาททศกัณฐ์..... 26
20	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาทพระพรตถาญี..... 27
21	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาทพระถาญีอังคต..... 28
22	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาทพระถาญีกโลกิฏฐ..... 29
23	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาททศกัณฐ์..... 29
24	ครูจตุพรแสดง โขนบทบาททศกัณฐ์..... 31
25	ครูจตุพรกับคณะนักแสดงเผยแพร่นาฏศิลป์ ณ ประเทศพม่า..... 32
26	ครูจตุพรกับคณะนักแสดงเผยแพร่นาฏศิลป์ ณ ประเทศลาว..... 33
27	ครูจตุพรกับคณะนักแสดงเผยแพร่นาฏศิลป์ ณ ประเทศเดนมาร์ก..... 33

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
28	ครูจตุพรกับคณะนักแสดงเผยแพร่นาฏศิลป์ ณ ประเทศญี่ปุ่น 34
29	ครูจตุพรเผยแพร่นาฏศิลป์ ณ ประเทศจีน..... 35
30	ครูจตุพรในบทบาทของชมพูลา..... 36
31	ครูจตุพรในบทบาทของหลวิชัย 37
32	ครูจตุพรในบทบาทของม้า..... 37
33	ครูจตุพรแสดงหน้าพระที่นั่งสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ..... 38
34	ครูจตุพรในการแสดงมูขุฉายหนุมานแปลง..... 39
35	ครูจตุพรในการแสดงมูขุฉายทศกัณฐ์ลงสวน..... 40
36	ครูจตุพรในการแสดงเชิดหนังใหญ่..... 41
37	ครูจตุพรในการแสดงรำกลองยาว..... 42
38	ครูจตุพรในการแสดงรำวงมาตรฐาน 42
39	ครูจตุพรร่วมแสดงแสง สี เสียง จังหวัดสุโขทัย 43
40	ครูจตุพรร่วมแสดงแสง สี เสียง จังหวัดสุโขทัย 43
41	ครูจตุพรบรรยายทางวิชาการ 45
42	พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช 47
43	ครูจตุพรสาธิตเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ..... 48
44	ครูเจียร จารุจรณ..... 48
45	ครูจตุพรรับพระราชทานเข็มจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว..... 49
46	พิธีการต่อเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ ณ พระตำหนักจิตรลดาร..... 50
47	ครูจตุพรเป็นประธานรับมอบการต่อหน้าพาทย์เพลงองค์พระพิราพ 52
48	ครูจตุพรถ่ายทอดทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ..... 53
49	ครูจตุพรถ่ายทอดทำรำเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ..... 54
50	ทำนองพิบเพียง..... 67
51	ทำนองคุกเข้า..... 68
52	ทำนองชันเข้า 68
53	ทำนองไขว่ห้าง..... 69
54	ทำยี่..... 69

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
55	ทำเดิน 70
56	ทำเดินตะก้น 70
57	ทำโลมมือเดียว..... 71
58	ทำโลมสองมือ..... 72
59	ทำโลมน้ำหนัก..... 72
60	ทำขี้มหรือหัวเราะ..... 73
61	ทำเงินอายุ 74
62	เครื่องแต่งกายทศกัณฐ์ 80
63	วงปีพาทย์เครื่องห้า 81
64	วงปีพาทย์เครื่องคู่..... 82
65	วงปีพาทย์เครื่องใหญ่..... 82
66	เตียง 83
67	หมอนขวาน 84
68	เครื่องราชูปโภค..... 84
69	คั่นสร 85
70	ทำรำเมื่อเอย 104
71	ทำรำเอือน 105
72	ทำรำเอือน 105
73	ทำรำเมื่อนั้น 106
74	ทำรำองค์..... 106
75	ทำรำท้าว..... 107
76	ทำรำทำนองคนตรี 107
77	ทำรำทำนองคนตรี 108
78	ทำรำองค์ท้าว (ร้องทวน)..... 109
79	ทำรำทศพักตร์ (ร้องทวน) 109
80	ทำรำนั้นแหละ (ร้องทวน)..... 110
81	ทำรำยักษ์ (ร้องทวน)..... 110

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
82	ทำร้ายทุกชั่วร้าย..... 111
83	ทำร้ายอนฤทัย..... 111
84	ทำร้ายไปมา..... 112
85	ทำร้ายตริภคตรา..... 112
86	ทำร้ายทำนองดนตรี..... 113
87	ทำร้ายทำนองดนตรี..... 113
88	ทำร้ายทำนองดนตรี..... 114
89	ทำร้ายทำนองดนตรี..... 114
90	ทำร้ายทำนองดนตรี..... 115
91	ทำร้ายตริภคตรา..... 115
92	ทำร้ายถึงสงคราม..... 116
93	ทำร้ายนั้นแหละ..... 116
94	ทำร้ายรามลักษมณ์..... 117
95	ทำร้ายครั้งนี้..... 118
96	ทำร้ายที่ศึก..... 118
97	ทำร้ายเห็นใหญ่หลวง..... 119
98	ทำร้ายจะลู่วาง..... 119
99	ทำร้ายลงกา..... 120
100	ทำร้ายอาณาจักร..... 120
101	ทำร้ายจำจะคิด..... 121
102	ทำร้ายตัด..... 121
103	ทำร้ายศึก..... 121
104	ทำร้ายที่ศึกอีก..... 122
105	ทำร้ายให้เลิกไปไม่พัก..... 123
106	ทำร้ายต้องต่อตี..... 123
107	ทำร้ายจึงตรัสสั่ง..... 124
108	ทำร้ายเบญจกายกัลยา..... 125

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
109	ทำร้ายแปลงเป็น.....	125
110	ทำร้ายสี่ดา.....	126
111	ทำร้ายมารศรี.....	126
112	ทำร้ายทำตายลอยไป.....	127
113	ทำร้ายในวาริ.....	127
114	ทำร้ายจนถึงที่ถนนหน้า.....	128
115	ทำร้ายปลับปลาไซ.....	128
116	ทำร้ายเมื่อพระรามลงสร.....	129
117	ทำร้ายคงคา.....	129
118	ทำร้ายจะคิดว.....	130
119	ทำร้ายเมียรัก.....	130
120	ทำร้ายตักษั.....	131
121	ทำร้ายเห็นจะล่า.....	131
122	ทำร้ายเลิกทัพ.....	132
123	ทำร้ายกลับไป.....	132
124	ทำร้ายเราจะได.....	133
125	ทำร้ายสิ้นทุก.....	133
126	ทำร้ายสุขสำราญ.....	134
127	ทำร้ายเมื่อนั้น.....	135
128	ทำร้ายองค์ท้าวทศพัค.....	135
129	ทำร้ายยักษ.....	136
130	ทำร้ายครันเห็นเบญกาย.....	136
131	ทำร้ายจำแลง.....	137
132	ทำร้ายมา.....	137
133	ทำร้ายสำคัญว.....	138
134	ทำร้ายสี่ดา.....	138
135	ทำร้ายนารี.....	139

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
136	ทำร้ายแย้มยิ้ม	139
137	ทำร้ายพยักหน้า	140
138	ทำร้ายง่าพระหัตถ์	140
139	ทำร้ายปลางดำรัส	141
140	ทำร้ายตรัสเชิญ	141
141	ทำร้ายนางโฉมศรี	142
142	ทำร้ายเห็นหุดยัง	142
143	ทำร้ายร้องรอ	143
144	ทำร้ายไม่จรถี	143
145	ทำร้ายอสุรี	144
146	ทำร้ายรีบมารับ	144
147	ทำร้ายนับปล้น	145
148	ทำร้ายเข้าชิด	147
149	ทำร้ายพิศดู	147
150	ทำร้ายเอื้อน	148
151	ทำร้ายไม่วางตา	148
152	ทำร้ายน้อย	149
153	ทำร้ายหรืองาม	149
154	ทำร้ายหนักหนา	150
155	ทำร้ายน่ารักใคร่	150
156	ทำร้ายแสนคิด	151
157	ทำร้ายพิศวาท	151
158	ทำร้ายเพียงขาดใจ	152
159	ทำร้ายจึงปราศรัย	152
160	ทำร้ายทอดสนิท	153
161	ทำร้ายติด	153
162	ทำร้ายปล้น	154

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
163	ทำร้ายอดมิ่ง	155
164	ทำร้ายเป็นความใน.....	155
165	ทำร้ายใจจริง.....	156
166	ทำร้ายทุกสิ่งสรร	156
167	ทำร้ายหวัง.....	157
168	ทำร้ายสวาท	157
169	ทำร้ายมาคหมาย.....	158
170	ทำร้ายไม่วาย.....	158
171	ทำร้ายวัน.....	159
172	ทำร้ายจะรับขวัญ.....	159
173	ทำร้ายนัยนา	160
174	ทำร้ายมา	160
175	ทำร้ายธานี.....	161
176	ทำร้ายที่ผูกใจ.....	161
177	ทำร้ายจึงไป.....	162
178	ทำร้ายดลจิตเจ้า	162
179	ทำร้ายให้โถมยง.....	163
180	ทำร้ายนงเยาว์.....	163
181	ทำร้ายมา	164
182	ทำร้ายหาพี่	165
183	ทำร้ายจงผินผัน	165
184	ทำร้ายพักตรา	165
185	ทำร้ายมาข้างนี้.....	166
186	ทำร้ายพุดจา.....	166
187	ทำร้ายพาที่	167
188	ทำร้ายกับ.....	167
189	ทำร้ายพี่ยา.....	168

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
190	ทำรำควรฤา..... 168
191	ทำรำทำสะเทิน..... 169
192	ทำรำมินเฉย..... 169
193	ทำรำไม่เห็นเฉย..... 170
194	ทำรำว่ารัก..... 170
195	ทำรำเจ้า..... 171
196	ทำรำหนักหนา..... 171
197	ทำรำมาหยุด..... 172
198	ทำรำอยู่..... 172
199	ทำรำนี้ไย..... 173
200	ทำรำจงไคลคลา..... 173
201	ทำรำไปนั่งแท่น..... 174
202	ทำรำแวนฟ้า..... 174
203	ทำรำเถิด..... 175
204	ทำรำเทวี..... 175
205	ทำรำรำร้าย..... 176
206	ทำรำรำร้าย..... 177
207	ทำรำรำร้าย..... 177
208	ทำรำรำร้าย..... 178
209	ทำรำรำร้าย..... 178
210	ทำรำโถมเฉลา..... 179
211	ทำรำยพุเพาว์..... 179
212	ทำรำยอดฟ้า..... 180
213	ทำรำมาร..... 180
214	ทำรำศรี..... 181
215	ทำรำเจ้าอายเหนียม..... 181
216	ทำรำเรียมไย..... 182

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
217	ทำร้านะเทวี.....	182
218	ทำร้านะเมกเจ้า.....	183
219	ทำร้านะเป็นศรี.....	183
220	ทำร้านะพระนคร.....	184
221	ทำร้านะอันพระราม.....	184
222	ทำร้านะฤๅษี.....	185
223	ทำร้านะสามี.....	185
224	ทำร้านะน้อง.....	186
225	ทำร้านะไม่ควร.....	186
226	ทำร้านะครอง.....	187
227	ทำร้านะคู่เคียง.....	187
228	ทำร้านะเรียงหมอน.....	188
229	ทำร้านะพี่จะยก.....	188
230	ทำร้านะไปสังหาร.....	189
231	ทำร้านะราญรอน.....	189
232	ทำร้านะให้ม้วยมรณ.....	190
233	ทำร้านะสิ้น.....	190
234	ทำร้านะเสียน.....	191
235	ทำร้านะศัตรู.....	191
236	ทำร้านะเรา.....	192
237	ทำร้านะว่าพลง.....	192
238	ทำร้านะทางขยับ.....	193
239	ทำร้านะจับ.....	193
240	ทำร้านะต้อง.....	194
241	ทำร้านะเชื่อมรอง.....	194
242	ทำร้านะเล่าโลม.....	195
243	ทำร้านะโคม.....	195

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
244	ทำรำฉลา..... 196
245	ทำรำฉวยชาย..... 196
246	ทำรำสไบทรง..... 197
247	ทำรำนางเขาวี..... 197
248	ทำรำนิจจาเจ้า..... 198
249	ทำรำออย่า..... 198
250	ทำรำสลัด..... 199
251	ทำรำตัด..... 199
252	ทำรำเยื่อโย..... 200
253	ทำรำเมื่อนั้น..... 205
254	ทำรำทศกัณฐ์..... 205
255	ทำรำตกตะลึง..... 206
256	ทำรำแล้วจึงว่า..... 206
257	ทำรำไม่ทันคิด..... 207
258	ทำรำผิดจริง..... 207
259	ทำรำเจียวนัดดา..... 208
260	ทำรำเอื้อน..... 208
261	ทำรำอย่าถ้อ..... 209
262	ทำรำโทษ..... 209
263	ทำรำเลยหนา..... 210
264	ทำรำลูงตาลาย..... 210
265	ทำรำสู้แข็งขันยื่นเก้อ..... 211
266	ทำรำเพื่อตรัส..... 211
267	ทำรำแม่หลานตัด..... 212
268	ทำรำศึกสม..... 212
269	ทำรำอารมณ์หมาย..... 213
270	ทำรำเมืองมาร..... 213

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
271 ทำร่ำจะเป็นสุข.....	214
272 ทำร่ำสนุกสบาย.....	214
273 ทำร่ำเจ้า.....	215
274 ทำร่ำเร่งผันผาย	215
275 ทำร่ำไป.....	216
276 ทำร่ำให้ทันการ	216

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	พรหมพงศ์กรุงลงกา	65
2	จำเนกท่าเล่า โลมเพลง ไอ้ชาตรี และเพลง ไอ้โลมโน	201
3	จำเนกท่ารำทำบทและท่าแสดงอาภักภิริยา.....	202
4	แสดงทิศทางการปฏิบัติทำเกี่ยวนางสีดาแปลง.....	203
5	แสดงท่าตีไหล่.....	219
6	แสดงท่ากลมไหล่.....	220
7	แสดงท่าเอนลำตัว.....	222
8	แสดงท่าเอนลำตัว.....	222
9	แสดงท่ารำประกอบจังหวะ	224
10	แสดงท่ารำตีบท	225